

*Memoria
a proapelut
nostru*

ISMAIL KADARÉ

Primăvara albaneză

fragment

În seara de 2 iulie ne aflam la familia Pashko, când, pe la ora zece, a telefonat cumnatul acestora: să nu ieșiți, în stradă au loc evenimente grave.

Am sunat acasă, unde erau soră-mea și fata cea mică. Auziseră și ele împușcături pe afară.

Așteptam îngroziti știrile la televiziunea iugoslavă pentru a afla ce se întâmplă la Prishtina. Serbia începuse represaliile în Kosovo. Era chiar în ziua dizolvării parlamentului kosovar. Și, ca și când aceasta n-ar fi fost de ajuns, pentru ca tragedia să fie dublă (nu are drapelul albanez un vultur bicefal?), iată că și la Tirana, după patruzeci și șase de ani de regim comunism, aveau loc evenimente tragice.

Coincidență fatală sau creier diabolic, care programase această similitudine?

Și dacă a doua variantă era valabilă, cine ar fi interesat de această „coincidență”? Cine dorea ca, indiferent de urmări, un eveniment să distragă atenția de la celălalt, așa cum un ucigaș, pentru a acționa în liniște, provoacă diversiuni în celălalt colț al orașului? Asemenea întrebări au fost formulate cu sutele în acele zile, ba chiar au apărut, sub o formă sau alta, și în presă. Răspunsul, însă, nu l-a dat nimeni.

Și dacă la întrebările de mai sus răspunsurile se bănuiau (chiar dacă nu cu claritate), pe ici, pe colo se vehiculau și alte întrebări, chiar și mai neliniștitoare ca primele. Dacă presupunem că această „coincidență” îi convenea uneia dintre părți sau celeilalte sau ambelor (ceea ce era mult mai sigur), cum reușiseră să intre în contact cele două regimuri? În ce fel, prin ce înțelegere secretă?

Când, într-o zi, istoria va dezvălui enigma lui 2 iulie 1990, aceasta va fi una dintre cheile cu ajutorul căreia vor fi explicate evenimentele enigmatice ale istoriei tragice a albanezilor din a doua jumătate a secolului XX. (Uneori îmi spun: să nu dea Dumnezeu să trăiesc până atunci. Am fost martorii atâtor orori și am parcurs atâtea deziluzii, încât ar trebui să mai lăsăm o parte din adevăr și generațiilor viitoare.)

Întorcându-ne acasă la ora unu noaptea, am văzut trecând pe stradă camioane cu soldați și grupuri de polițiști înarmați. În centru,

lângă parcul din apropierea casei noastre, patru polițiști cu câini. Părea că se instituisse starea de asediu.

În noaptea aceea, o parte a populației a stat trează. Adevărul asupra celor petrecute pe strada Skanderbeg (strada ambasadelor) nu s-a aflat decât a doua zi.

În cursul zilei, în zona ambasadelor au fost tulburări: grupuri de oameni, conflicte minore cu poliția, nervozitate și hărtuieți. Seara, pe strada Skanderbeg mii de tineri s-au agitat încontinuu sau au staționat amenințatori pe trotuare. Gardul de fier al Ambasadei germane se afla acolo, la doi pași de ei. Puțin probabil ca democrația, gustul Occidentului, muzica modernă, riscul și moartea să mai fi fost vreodată, pentru tinerii albanezi, atât de aproape ca în seara aceea. Și toate acestea se aflau în spatele zăbrelelor negre de fier.

Căderea nopții a făcut ca totul să devină și mai tulbure. La ora zece, după o ultimă încercare a poliției de a dispersa mulțimea, „alabacii”, avangarda manifestațiilor, au luat gardul cu asalt. (Acest cuvânt din jargonul tiranez, care caracterizează un tip de tânăr în care se amestecă noțiunile de: parazit, șomer, contrabandist, aventurier, vagabond etc., conține totuși un dram de demnitate; acest cuvânt, prin care au fost nominalizați pe nedrept toți protestatarii, este inevitabil în descrierea acestui eveniment. Și asta nu numai pentru că o parte dintre cei prezenți erau într-adevăr alabaci sau pentru că, deși în minoritate, ei dăduseră o anumită culoare mulțimii, ci dintr-un motiv mult mai important. Alabacii, care până atunci deranjaseră întregul oraș, care exasperaseră cetățenii cu „vitejiile” lor îndreptate împotriva populației, niciodată contra autorităților statului, alabacii pe care Securitatea îi curta și-i utiliza împotriva intelectualilor, întreprindeau pentru prima oară o acțiune politică. Și tot pentru prima oară, cuvântul „alabac”, intrat în conștiința populației, suporta în acel moment o metamorfoză, era reconsiderat. Câteva zile mai apoi, după plecarea lor – după ce au fost lăsați să se exileze – alabacii erau pomeniți cu duioșie, aproape cu lacrimi în ochi. Ulterior, cuvântul nu a mai fost utilizat niciodată cu sensul inițial, ca și când se exilase și el.)

Deci, la ora zece alabacii au dat asaltul. Polițiștii au deschis focul, mai întâi în aer, apoi în plin. Alabacii s-au retras câțiva pași, până pe trotuarul de vizavi. Polițiștii și-au încărcat din nou armele, dar alabacii, deși aveau răniți, au rămas pe loc. Peste cinci minute au atacat din nou, ignorând salvele de armă. I-au înfruntat pe polițiști chiar în fața gardului, fără a ține cont de pericol. Numărul exact al celor uciși nu s-a aflat niciodată. Și nici cel al dispăruților. Mai apoi s-a vorbit despre uciderea cu sânge rece a răniților. Despre asasinarea celor arestați. Despre cadavrele îngropate pe Muntele cu Gropi de lângă Tirana. S-a mai zvonit că porțile ambasadelor au fost deschise pentru a ascunde „disparițiile”. S-au mai vehiculat și alte zvonuri, dar niciodată nu s-a confirmat nimic.

Ca toate întâmplările importante, cele petrecute la ambasadele din Tirana au căpătat, în afara aspectelor dominant tragice, o coloratură grotescă și tragicomică.

Conform cu noul stil de guvernare, dispozițiile de „sus” erau atât de contradictorii și în dezacord unele cu altele, încât porțile

- s-a născut la 28.1.1936 la Gjirokaster, în sudul Albaniei;

- după absolvirea Facultății de Filologie de la Tirana, în 1958, și debutul în poezie, se consacră ca romancier cu romanul „Generalul armatei moarte” (1963);

- în continuare, publică o lungă serie de romane, nuvele și volume de versuri, traduse în prezent în peste 40 de țări ale lumii;

- în luna octombrie 1990 părăsește Albania și se stabilește la Paris, devenind unul dintre autorii preferați ai Editurii Fayard, care, în paralel cu proiectul mai vast al editării „Operele complete”, i-a mai publicat „Primăvara albaneză” (1990), „Povara crucii” (1991) și „Umbră” (1994);

- este căsătorit cu Elena, și ea scriitoare, și are două fiice;

- I. K. a fost propus la Premiul Nobel pentru literatură.

În ultimele sale cărți, publicate la Paris de Editura Fayard („Primăvara albaneză” – 1990, „Povara crucii” – 1991 și „Umbră” – 1994), Ismail Kadaré (n. 1936) se ocupă cu predilecție de apariția, dezvoltarea și căderea sistemului comunist în Albania și Europa de Est; tentativa sa are ceva asemănător cu încercarea unui medic de a diagnostica și analiza o boală mortală. În demersul lui Kadaré se poate avea încredere totală: scriitorul a trăit în capcana celui mai dur comunism european, i-a cunoscut onorurile, dar și ororile, s-a învățat în cercurile înalte ale Puterii de la

ambasadelor, până mai ieri un fel de porți ale morții, au fost deschise acum pentru toți. Apoi s-au închis, după care s-au deschis din nou. Mulți se întrebau ce se întâmplă. Era într-adevăr ciudat.

Alabații, cei care au plătit atât de scump pătrunderea în ambasade, priveau cu invidie cum ceilalți stăteau acum ciorchine pe garduri chiar sub ochii politistilor, care le mai și zâmbeau. Se aflau acolo: foști deținuți politici, tinere perechi, femei gravide, șomeri, studenți, pictori, medici, țigani. Oamenii care nu se gândiseră niciodată la plecarea, atinși brusc de microbul aventurii: plec, fie ce-o fi!

Învălmășeala cea mai mare a fost la ambasada R F Germania, apoi la cea franceză și italiană. Urmau în ordine celelalte: cehă, poloneză, greacă, turcă și chiar chineză. Singura ambasadă ostilă a fost cea a Cubei, de unde au fost predați poliției refugiații intrați acolo: doi frați. Disprețul față de Cuba a fost atunci atât de mare, încât ambasada ei a început să fie numită „secția de poliție nr. 3”. Dar asta n-a fost suficient. A doua zi, în curtea ambasadei cubaneze a explodat o bombă.

Guvernul albanez a încercat să exploateze acest incident, exagerându-l până la proporțiile unui complot internațional, dar n-a reușit să păcălească pe nimeni.

În realitate, atentatul acela ar fi putut părea exagerat, dar dacă i-ai fi cunoscut puțin pe albanezi ai fi realizat că tupeul cu care au cerut adăpost în ambasade provine din vechiul lor cod cutumiar, care, deși combătut de regimul comunist, apărea tocmai atunci când nu te așteptai. Conform acestui cod, a deschide poarta celui care ți-o cere este un gest obligatoriu; a nu o deschide e o culpă gravă. Străvechea formulă „aștepti oaspeți, gospodare?”, transformată acum în „aștepti oaspeți, Occident?”, a rămas pentru albanezi la fel de valabilă ca și odinioară. Iată de ce, odată ajunși în Vest, albanezii au dat impresia că sunt „un alt fel de refugiați”. Ei nu erau nici obedienți, nici chiar recunoscători, ci din contră, aroganți și nemulțumiți, după cum a observat mai ales presa franceză. Aceasta pentru că aveau impresia că atât Franța, cât și Germania sau celelalte țări-gazdă, acordându-le azil, nu făceau altceva decât să se achite de o datorie morală, așa cum i-ar fi primit stăpânul casei dacă ei i-ar fi bătut în poartă la miez de noapte; iar jigările „Marlboro”, despre care au scris atâtea gazetele franceze, nu erau decât cel mai neînsemnat lucru pe care l-ar fi putut pretinde.

Este, fără îndoială, una din confuziile tragice cu care s-au confruntat albanezii în decursul istoriei lor.

Ca și în teatrul antic, după drama din 2 iulie a urmat o piesă satirică lejeră înainte de căderea definitivă a cortinei.

Curțile ambasadelor, în special ale celor germană, italiană și franceză, gemeau de lume. Pentru că nu era greu de intrat, au fost cu zecile dintre aceia care, odată pătrunși într-o ambasadă, se răzgândeau și, din motive diferite, fie pentru că aflaseră că este mai bine în Germania, fie pentru că nu-și găseau prietenii sau iubita, fie pur și simplu din curiozitate ieșeau de acolo și intrau într-alta. Apoi se răzgândeau din nou și se întorceau la ambasada de unde pleaseră, transmitând ce se mai întâmpla „prin lume”, adică în curțile celorlalte reprezentanțe diplomatice.

Tirana, a avut acces la arhivele de partid, a fost exilat pentru „reeducare”, a câștigat premii pentru literatură, și-a văzut cărțile cenzurate și interzise, a fost deputat în Adunarea Națională, dar și la un pas de moarte, a cunoscut cele mai intime secrete ale dictatorului Enver Hodja, l-a umanizat în „Iarna marii însingurări”, într-un cuvânt, este poate cel mai avizat și controvertat comentator al regimului comunist albanez.

La ora aceasta, Kadaré se „bucură” de un destin asemănător celui al lui Gorbaciov – contestat în Albania, dar venerat în străinătate, destin nedrept, dacă ne gândim că în fiecare carte a sa există un nucleu antitotalitar și, mai ales, dacă raportăm acest adevăr la condițiile în care și-a scris și editat opera; într-un regim în care realizatorii unui festival de muzică ușoară, acuzați de vederi liberale, au înfundat pușcăriile comuniste (1973), nu era ușor să supraviețuiești unor opere ca „Pașalele roșii” sau „Palatul viselor”, cărți eminentamente anticomuniste și anti-totalitare.

Fragmentul tradus din „Primăvara albaneză” se referă la un eveniment petrecut în vara lui 1990, rămas în istoria Albaniei ca „episodul ambasadelor”. În cele câteva zile ale evenimentului, regimul comunist al lui Ramiz Alia s-a văzut confruntat cu unul dintre cele mai firești idealuri ale omului: dorința de libertate.

Erau unii care mergeau să doarmă noaptea acasă, iar a doua zi treceau din nou „frontiera”. Alții ieșeau ca să vândă câte ceva, să facă rost de dolari sau pentru a-și lua rămas bun de la rude. Bărbați și femei în vârstă își rugau fiii să se întoarcă, promițându-le ginși, „ciocote” și țigări. Era câte unul care ieșea, dar majoritatea zâmbea îngăduitor și refuza.

O mare îngrijorare cuprinsese familiile din capitală. Toți așteptau cu sufletul la gură ca seara să li se întoarcă fiii și fiicele din oraș. Înceau să le afle intențiile din timp, să preîntâmpine răul, dar se întâmpla adesea ca, tocmai când erau mai liniștiți, aceștia să întârzie la masă o oră, două, până când venea cineva cu vestea: „au intrat în ambasadă”.

Era o atmosferă ca-n „Rinocerii” lui Ionesco.

Între timp, în curțile ambasadelor apăreau deprinderi noi. Circulau cuvintele „domn”, „doamnă” și „domnișoară”, unii își botezau copiii și aproape toți începuseră să poarte cruculițe. Ca întotdeauna, circulau și povestiri hazlii, ca aceea despre un pierdevară din provincie, care, ajungând cu trenul la Tirana, începuse să caute o ambasadă în care să intre. La un moment dat, a zărit un gard de fier atât de înalt, încât și-a spus: asta trebuie să fie cea mai mare ambasadă. După ce a sărit în curte, i-a strigat polițistului care-i făcea semne să iasă: „N-ai ce să-mi mai faci, vericule, sunt în ambasadă!” Polițistul, însă, i-a răspuns: „Ce ambasadă, mă, idiotule, ăsta-i Ministerul Culturii. Ieși dracului de acolo până nu mă enervezi!” (Până în urmă cu două săptămâni l-ar fi dus la poliție cu cătușe: zece ani închisoare pentru tentativă de fugă. *O tempora, o mores*, șopteau plini de venin bătrânii activiști de partid.)

Atitudinea acestora era într-adevăr relevantă. Pentru ei, sângele vărsat pe 2 iulie a fost insuficient. Se plâneau peste tot că statul nu reacționase destul de dur, că presedințele ezitase. (O, să fi fost „celălalt”! – *Enver Hodja – n. trad. – Ala nu glumea!*)

Ca o contrapondere, însă, la promisiunea că refugiații vor fi lăsați să plece și pentru a dovedi că statul albanez rezistă tuturor presiunilor interne și externe, regimul își arăta din nou colții. Sălbăticia polițiștilor în oraș atinsese apogeul. Oamenii erau oprți pe stradă, bătuți și arestați adesea fără motiv, doar pentru că după îmbrăcămintă sau mers păreau a fi „dintre aceia”. Erau vizați mai ales bărboșii, ba chiar și cei nerași. Dictatura își demonstra încă o dată lipsa de logică. (N-am spus noi încă de la început că bărboșii sunt un pericol? Cum de i-am lăsat să hălăduiască atâta vreme? Dați-le acum, recuperați timpul pierdut.)

În timpul acesta, într-o ofensivă diplomatică teribilă, guvernele interesate, ONU, Crucea Rosie Internațională, Perez de Cuellar însuși, încercau să rezolve problema plecării refugiaților. S-a scăpat din vedere iarăși partea grotescă a trilogiei. Ziua, sau mai bine zis noaptea plecării a venit mai repede decât se aștepta cineva.

În noaptea aceea, la Tirana nu a dormit iarăși nimeni. Erau peste 5000 de persoane care plecau dintr-o capitală mică, ceea ce echivala cu 120000 de inși la Paris sau 200000 la Moscova. Câte zvonuri n-au circulat în seara aceea! Se știa că vor pleca cu trenul, iar de la Durres cu vaporul, dar nimeni nu cunoștea ora exactă. Se bănuia că deplasarea avea să fie noaptea, dar la ce oră urmau să ajungă la gară? Nu se știa nici măcar itinerarul până

acolo. Până la miezul nopții, ba chiar și după, mulțimi tăcute de oameni se deplasau când pe strada Durres, când pe Kavaja, când pe Marele Bulevard, în speranța că vor vedea cel puțin autobuzele.

Acestea au trecut în jurul orei unu, întunecate și tăcute ca niște sicrie (un reprezentant al ONU avea grijă să nu fie dezordine). Se auzea doar zgomotul motoarelor. Când trenurile s-au pus în mișcare spre Durres, s-au auzit strigăte și urale, iar înaintea îmbarcării pe vapor a fost mare jale. Fugarii sărutau pământul în întuneric, apoi se îmbulzeau către locul în care se termina pământul țării și începea marea.

A doua zi, în zori, pe străzile parcurse de autobuze trecătorii au găsit bilețele cu adrese și numere de telefon, plicuri cu câte o fotografie, bani sau mici suveniruri. Pe majoritatea, alături de adresă sau de alte însemnări, era scris: „Trecătorule, du-i mamei biletul acesta”.

Deși fuseseră scrise de tot felul de oameni, toate aveau același stil, stilul epitaforilor de pe morminte.

Ceea ce s-a întâmplat a doua zi a fost mai sinistru decât profanarea unui mormânt, mai îngrozitor decât un masacru.

A avut loc un miting.

Un miting organizat de Partid.

Pentru a sărbători plecarea a 5000 de tineri albanezi.

Pentru a aniversa această dramă.

Pentru a-i arăta poporului albanez că Partidul este mai puternic decât el, că Partidul nu numai că batjocorește legăturile de sânge, dar că poate obliga poporul să aclame această fărădelege.

În Piața Skanderbeg, de sub coloanele Palatului Culturii și până departe, au apărut în fața a o sută de mii de persoane aduse cu forța la miting primul ministru, care părea mai scund ca de obicei, secretarul Comitetului de Partid Tirana, Pirro Kondi și, la urmă, activistul adus de curând din provincie, pentru a fi numit omul numărul doi în partid ca funcție și numărul unu ca duritate, Djelil Gjoni, fapt ce a fost interpretat de mulți ca un semn sigur că evenimentele aveau să ia o turnură forte. După aceștia, au vorbit pe rând alți activiști de partid, veterani, reprezentanți ai tineretului, ai organizației de femei, scriitorj.

Dictatura, conform principiilor ei, încerca să împartă cu ceilalți vina ce-i revenea integral. Ca și cenușa Vezuviului, culpa trebuia să cadă pe umerii cât mai multora, poate ai tuturor, ceea ce probabil nici nu e departe de adevăr. Acest miting inuman, poate cel mai inuman din câte avuseseră loc în Albania, e cea mai bună dovadă.

Partidul credea că această aniversare sinistră avea să înfrângă voința poporului. În realitate, ceva s-a frânt în ziua aceea în Piața Skanderbeg, dar nu ceea ce spera statul comunist.

Albanezii, obișnuiți de acum ca sărbătorile să le fie adesea doliu și doliul sărbătoarea (nu s-a băut, oare, șampanie la Belgrad în vreme ce în Kosovo părinții își plângeau copiii uciși?), aveau să-și înghită și de astă-dată lacrimile. Dar dictatura își avea zilele numărate.

Prezentare, notă bibliografică și traducere: MARIUS DOBRESCU
Fragmentul reprezintă cap. 12 și 13 din volumul „Primăvara albaneză”.